O budúcej prosperite Slovenska rozhodnú zručnosti a talent

Čo je najdôležitejšia vec, ktorú by Slovensko malo zmeniť?

Ak by Slovensko malo zmeniť len jednu vec, malo by sa viac sústrediť na rozvoj a využívanie ľudského potenciálu. Kľúčom k úspechu sú totiž ľudia: ich vzdelanie, zdravie, zručnosti a schopnosť využívať nové technológie.

Väčšina výziev opísaných v tejto publikácii sa napokon spája práve s tým, ako efektívne dokážeme využívať schopnosti ľudí a či ich vieme pripraviť na geopolitické, technologické alebo demografické zmeny.

Od toho bude závisieť, či sa Slovensko v nasledujúcich desaťročiach opäť priblíži k najúspešnejším krajinám Európy.

Prečo Slovensko prestalo dobiehať najvyspelejšie krajiny Európy?

Slovensko úspešne zvládlo prvú fázu ekonomického dobiehania, ktorá bola založená na zahraničných investíciách, exporte a priemyselnej výrobe. Tento model priniesol výrazný rast zamestnanosti, produktivity aj životnej úrovne.

Dnes však vstupujeme do náročnejšej etapy, v ktorej už nestačí len prilákať investorov. Čoraz viac rozhoduje schopnosť vytvárať inovácie, rozvíjať zručnosti a využívať nové technológie.

Hlavným dôvodom slabšej výkonnosti Slovenska voči priemeru EÚ nie je nedostatok kapitálu alebo málo odpracovaných hodín. Najväčšiu časť rozdielu dnes vysvetľuje nižšia produktivita práce. Jednoducho povedané, z práce, investícií a znalostí vytvárame menej hodnoty než najúspešnejšie európske ekonomiky.

Budeme sa mať o dvadsať rokov lepšie?

Nie je to samozrejmosť.

Slovensko bude čeliť viacerým veľkým zmenám naraz: starnutiu populácie, technologickej transformácii, rastúcej globálnej konkurencii, klimatickým zmenám a tlaku na verejné financie. Žiadna z týchto výziev sama osebe nemusí byť rozhodujúca. Ich kombinácia však výrazne zvýši nároky na schopnosť krajiny prispôsobovať sa a využívať nové príležitosti.

Slovensko má stále silné predpoklady: priemysel, členstvo v eurozóne, stabilný finančný sektor a pevné miesto v európskej ekonomike. O budúcej životnej úrovni rozhodne najmä to, či rozvinieme zručnosti pre modernú ekonomiku, využijeme nové technológie a vytvoríme nové zdroje rastu.

Nestačí Slovensku silný automobilový priemysel?

Automobilový priemysel zostáva jednou z najväčších predností slovenskej ekonomiky. Jeho veľký význam však zároveň znamená, že Slovensko je citlivé na zmeny, ktoré v tomto odvetví prebiehajú. Práve preto sa jedna z našich najsilnejších stránok môže stať aj zdrojom zvýšenej zraniteľnosti.

Zmeny, ktorými automobilový priemysel prechádza, sú najväčšie za posledné desaťročia. Prechod na elektromobilitu, silnejúca konkurencia z Ázie spolu so zmenami v medzinárodnom obchode zásadne menia prostredie, v ktorom odvetvie funguje. Odpoveďou nie je ústup od automobilového priemyslu ani od priemyslu ako takého. Slovensko ho však potrebuje doplniť o silnejšie domáce inovácie, výskum, digitálne technológie a aktivity s vyššou pridanou hodnotou.

Prečo je vzdelávanie jednou z najväčších ekonomických tém?

Budúca prosperita bude čoraz viac závisieť od toho, čo ľudia vedia a čo dokážu vytvoriť. Preto je kvalita vzdelávania kľúčová aj pre dlhodobý ekonomický úspech krajiny.

Slovensko síce dosiahlo pokrok v dostupnosti vzdelania, no výsledky žiakov sa počas uplynulého desaťročia zhoršovali. Najnovšie testovanie PISA 2025 prinieslo prvé náznaky zlepšenia po dlhšom období poklesu. Významným problémom však

naďalej zostávajú veľké rozdiely medzi školami, regiónmi a sociálnymi skupinami. V krajine tak zostáva značná časť talentu nevyužitá.

Stráca Slovensko talent?

Áno.

Približne jeden zo šiestich slovenských vysokoškolských študentov študuje v zahraničí, pričom veľká väčšina z nich v Českej republike. Časť z nich sa po ukončení štúdia na Slovensko nevráti.

Zároveň zhruba každý piaty vysokoškolský absolvent pracuje na pozícii, ktorá si vysokoškolské vzdelanie nevyžaduje. Pre ženy je tento nepomer ešte výraznejší. Krajina tak nielenže časť talentu stráca, ale časť existujúceho potenciálu nedokáže efektívne využiť.

Je na Slovensku ťažšie nájsť si lepšiu prácu?

Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že s hľadaním zamestnanie by nemal byť problém. Nezamestnanosť je relatívne nízka a zamestnanosť vysoká. Menej priaznivý obraz však ukazujú niektoré detailnejšie údaje.

V porovnaní s väčšinou krajín EÚ je na Slovensku menej ľudí, ktorí prechádzajú medzi pracovnými miestami, a nižšia je aj pravdepodobnosť, že si nezamestnaný človek nájde prácu. Trh práce je síce stabilný, ale zároveň menej dynamický. Ľudia sa pomalšie presúvajú do firiem a odvetví, kde by mohli vytvárať vyššiu hodnotu.

Prečo je vzdelanie také dôležité pre šancu nájsť si prácu?

Slovenský trh práce dnes kladie na zamestnancov vyššie nároky než v minulosti. Aj mnohé pracovné miesta, pre ktoré kedysi nebola vyššia kvalifikácia potrebná, dnes vyžadujú odborné alebo digitálne zručnosti.

Kým medzi vysokoškolsky vzdelanými ľuďmi je nezamestnanosť veľmi nízka, pri ľuďoch so základným alebo nižším stredoškolským vzdelaním zostáva niekoľkonásobne vyššia. Vzdelanie tak čoraz viac rozhoduje o šanci uspieť na pracovnom trhu.

Navyše práve ľudia s nízkou kvalifikáciou a v ekonomicky slabších regiónoch sú najčastejšie postihnutí dlhodobou nezamestnanosťou. Časť populácie sa preto len veľmi ťažko zapája do ekonomického rastu, hoci celkový obraz trhu práce vyzerá priaznivo.

Nahradí umelá inteligencia ľudí?

Nikto dnes nevie spoľahlivo predpovedať, ako bude trh práce vyzerať o dvadsať rokov. Zdá sa však, že umelá inteligencia skôr zmení charakter práce než potrebu ľudí.

Umelá inteligencia bude automatizovať najmä rutinné úlohy. Naopak, schopnosť riešiť problémy, rozhodovať sa, tvoriť, komunikovať alebo viesť ľudí zostane kľúčová. Ľudské schopnosti preto nestrácajú význam. Naopak, budú ešte dôležitejšie.

Hlavnou otázkou nebude, kto má k umelej inteligencii prístup, ale kto ju bude vedieť najlepšie využívať. Rozhodujúca bude schopnosť pretaviť jej možnosti do silnejších a konkurencieschopnejších firiem, ktoré budú úspešné vďaka efektívnejšej výrobe a inovatívnejším produktom.

Dokáže Slovensko využiť potenciál umelej inteligencie?

Slovenské firmy v posledných rokoch zvyšujú využívanie umelej inteligencie a v tejto oblasti sa postupne približujú k priemeru EÚ. Ide o povzbudivý signál, najmä preto, že v mnohých iných ukazovateľoch inovačnej výkonnosti Slovensko dlhodobo zaostáva.

Slabšou stránkou zostáva výskum, patentová aktivita a schopnosť vytvárať vlastné inovácie. V oblasti umelej inteligencie sme zatiaľ skôr používateľmi než tvorcami. Dlhodobá konkurencieschopnosť bude závisieť od toho, či dokážeme popri využívaní nových technológií posilniť aj schopnosť vytvárať vlastné riešenia a inovácie.

Zvládneme starnutie populácie?

Starnutie populácie neznamená automaticky nižšiu životnú úroveň, ale zásadne mení podmienky ekonomického rastu.

Počet ľudí v produktívnom veku bude klesať a počet seniorov porastie. To zvýši tlak na trh práce, zdravotníctvo, dôchodkový systém, starostlivosť o starších ľudí aj verejné financie. Zároveň porastie význam každého človeka, ktorý bude pracovať aj vo vyššom veku.

Budúci úspech bude závisieť od toho, či dokážeme udržať ľudí zdravých a ekonomicky aktívnych dlhšie, priebežne rozvíjať ich zručnosti a lepšie využívať technológie. Keď bude pracujúcich menej, o to viac bude záležať na tom, ako efektívne dokážeme využiť ich schopnosti, zdravie a skúsenosti.

Prečo starnutie populácie nie je len problém dôchodkov?

Dôsledky starnutia sa neprejavujú len vo verejných financiách a dôchodkovom systéme. Ovplyvňujú aj schopnosť ekonomiky rásť a prispôsobovať sa zmenám.

S rastúcim podielom starších pracovníkov sa znižuje mobilita na trhu práce a ľudia menia zamestnanie menej často. Zároveň vzniká menej nových podnikov a pomalšie sa šíria nové technológie.

Starnutie preto neovplyvňuje len počet pracujúcich, ale aj schopnosť ekonomiky prispôsobovať sa globálnym zmenám a vytvárať nové príležitosti.

Budú starší pracovníci menej produktívni?

Nie nevyhnutne.

Starší pracovníci prinášajú skúsenosti, odborné znalosti a poznanie procesov, ktoré mladší pracovníci ešte nemajú. Na druhej strane môžu mať väčší problém prispôsobovať sa rýchlym technologickým zmenám alebo osvojovať si nové zručnosti.

Výzvou preto nie je samotný vek. Dôležité je, aby si ľudia udržiavali dobré zdravie, priebežne sa vzdelávali a aby firmy podporovali odovzdávanie vedomostí medzi generáciami, prepájajúc skúsenosti starších so zručnosťami mladších pracovníkov.

Pomôže Slovensku migrácia vyriešiť problém starnutia populácie?

Migrácia môže byť súčasťou riešenia, sama osebe však dôsledky starnutia populácie nevyrieši.

Zahraniční pracovníci prichádzajúci na Slovensko sú síce vo všeobecnosti mladší ako domáci pracovníci, no ich podiel na zamestnanosti je stále výrazne nižší než vo väčšine krajín EÚ. Navyše často nesmerujú do odvetví, kde bude nedostatok pracovnej sily najvýraznejší.

Migrácia môže zmierniť časť demografických tlakov, no nenahradí potrebu lepšie využívať domácu pracovnú silu a vytvárať podmienky pre dlhší a zdravší pracovný život.

Prečo sú verejné financie jednou z najväčších výziev?

Slovensko patrí medzi krajiny s najvyššou potrebou dlhodobej fiškálnej konsolidácie v Európskej únii. Verejný dlh rastie a vysoké deficity znižujú priestor na riešenie budúcich problémov.

Zdravé verejné financie nie sú cieľom samy osebe. Predstavujú predpoklad na financovanie vzdelávania, zdravotníctva, infraštruktúry, obrany aj opatrení súvisiacich so starnutím populácie.

Prečo je zdravie ekonomickou témou?

Zdravší ľudia môžu pracovať dlhšie, byť produktívnejší a ľahšie sa prispôsobovať technologickým zmenám.

Slovensko však patrí medzi krajiny EÚ s najnižším počtom rokov života prežitých v dobrom zdraví. Zhoršený zdravotný stav tak neovplyvňuje iba kvalitu života jednotlivcov, ale aj výkonnosť ekonomiky, zvyšuje tlak na zdravotný systém a komplikuje udržateľnosť verejných financií.

O to dôležitejšia je prevencia a skoré odhaľovanie zdravotných problémov. Zdravie nie je len výsledkom prosperity, ale aj jednou z podmienok jej dlhodobého rastu.

Má Slovensko problém s bývaním?

Áno.

Výstavba bývania rastie pomaly, nájomný sektor zostáva malý a veľa ľudí býva v domácnostiach, kde je vzhľadom na počet členov málo priestoru.

Dostupnosť bývania pritom ovplyvňuje viac než len životný komfort. Určuje aj to, či sa ľudia dokážu sťahovať za lepšími pracovnými príležitosťami a či ekonomika efektívne využíva pracovnú silu.

Nie sú rozdiely medzi Bratislavou a zvyškom krajiny jedným z najväčších problémov?

Regionálne rozdiely patria medzi najvýraznejšie charakteristiky Slovenska. Bratislavský kraj patrí medzi najbohatšie regióny EÚ, zatiaľ čo viaceré regióny stredného a východného Slovenska vo výkonnosti, zamestnanosti, vzdelávaní aj inováciách značne zaostávajú.

Rozdiely sa výrazne prejavujú aj v zdraví. Kým v Bratislavskom kraji dosahovala dojčenská úmrtnosť v roku 2024 hodnotu 2,6 úmrtia na 1 000 živonarodených detí, na východnom Slovensku to bolo až 10,6.

Miesto narodenia tak stále významne ovplyvňuje životné šance človeka. Regionálne rozdiely na Slovensku preto nie sú len otázkou príjmov alebo ekonomického výkonu, ale aj kvality života.

Prečo sa na Slovensku často hovorí o nerovnostiach, keď patríme medzi najrovnostárskejšie krajiny EÚ?

Podľa tradičných ukazovateľov príjmovej nerovnosti patrí Slovensko medzi najrovnostárskejšie krajiny Európskej únie. To však neznamená, že všetci majú rovnaké životné príležitosti.

Výrazné rozdiely pretrvávajú vo vzdelávaní, zdravotnom stave, dostupnosti pracovných príležitostí či medzi jednotlivými regiónmi. Mnohé domácnosti zároveň nemajú dostatočné finančné rezervy na zvládnutie neočakávaných výdavkov alebo výpadku príjmu.

Pocit ekonomickej istoty preto nezávisí len od výšky príjmu.

Brzdí Slovensko aj kvalita štátu?

Dlhodobý rast nezávisí len od podnikov a zamestnancov, ale aj od kvality prostredia, v ktorom pôsobia.

Firmy aj ľudia potrebujú predvídateľné pravidlá, fungujúce súdy, kvalitné verejné služby a dôveryhodné inštitúcie. To ovplyvňuje ochotu investovať aj schopnosť ekonomiky rásť.

Práve kvalita verejných inštitúcií patrí medzi oblasti, v ktorých má Slovensko najväčší priestor na zlepšenie.

Je klimatická transformácia hrozbou alebo príležitosťou?

Oboje.

Pre časť ekonomiky bude znamenať vyššie náklady a potrebu nových investícií. Zároveň však môže zvýšiť energetickú bezpečnosť, podporiť inovácie a vytvoriť nové investičné príležitosti. Pre Slovensko bude rozhodujúce najmä znižovať energetickú náročnosť hospodárstva, rozvíjať obnoviteľné zdroje energie a modernizovať energetickú infraštruktúru.